

УДК 94:327+323(44)«1946/1958»
<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-10-10>

Мітрофанова О.О.

ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ (1946-1958 рр.)

Стаття присвячена дослідженню еволюції зовнішньої та внутрішньої політики Франції у повоєнний період. Вивчаються позиції лідерів провідних держав під час Ялтинської конференції та її наслідки для Франції. Досліджується загальна ситуація у Франції у післявоєнний час та боротьба різних політичних сил. Розкрито участь Франції у заснуванні ООН, отриманні статусу постійного члена Ради безпеки ООН та права вето. Виокремлюється концепція військової політики генерала Ш. де Голля, яка була послідовною доктриною та вже сформувалася в 1949-1955 рр. Аналізується Дюнkersька французько-британська угода про союз і взаємодопомогу від 4 березня 1947 р. Розглянуто чинник американської присутності у Франції та політика допомоги США Франції. Проаналізовано підходи французьких політиків щодо підписання Північноатлантичної угоди. Досліджено розпад французької колоніальної імперії та концентрація її зовнішньополітичної стратегії на розбудові суто європейських структур.

Доведено, що потенціал Франції, незважаючи на її складне післявоєнне соціально-економічне становище, спонукав союзників до врахування її позиції на світовому просторі. Втім, з іншого боку, залежність Франції від допомоги, зокрема, плану Маршалла, робила неможливим відсторонення Франції від участі у геополітичному протистоянні, яке дало початок «холодній війні» та схияло її визначитись з вибором. Підсумовано, що феномен швидкого відновлення потенціалу Франції після Другої світової війни, успішне поширення «голлізму» є вельми показовими прикладами суттєвого успіху французької дипломатії та ролі особистості в історії, яка здатна досягати неочікуваних результатів. Хоча у ХХ ст. поступово відбувався занепад престижу французької мови як мови дипломатії, маневрування Франції за умов становлення біполярного світу надали цій країні особливо унікальне місце у світовій політиці.

Ключові слова: Франція, Ш. де Голль, Четверта Республіка, Ялтинська конференція, НАТО.

Французька система демонструє досить гнучку здатність до маневрування, навіть за несприятливих обставин. Феномен швидкого відновлення потенціалу Франції після Другої світової війни, успішне поширення «голлізму» є вельми показовими прикладами.

Дослідженню зовнішньополітичної стратегії Франції на початку «холодної війни» присвячені праці різних науковців. Зокрема, виокремимо праці французького фахівця Фредеріка Бозо, який спеціалізується саме на дослідженні Франції часів «холодної війни». Професор новітньої історії університету Париж-VII, Анні Лакруа-Різ вивчає особливості взаємодії Ш. де Голля з політиками західного табору. Андре Ешет аналізує доктрину Ш. де Голля. Російський політолог О. Сидоров досліджує вплив особистого чинника французьких президентів на історію Франції. Польський фахівець С. Паржимес вивчає різноманітні аспекти зовнішньої політики та історії

Франції ХХ ст. Серед вітчизняних дослідників О. Лозовицький дослідив різні аспекти історії та політики Франції.

Метою статті є дослідження позиціонування Франції на початку «холодної війни» та її зовнішньополітичної та внутрішньополітичної стратегії з огляду на формування біполярного ладу.

Актуальність зумовлена тим, що на сучасному етапі за умов загострення криз у світовій політиці та російської агресії для України є нагальним вивчення досвіду країн, які за важких умов провадили власну самостійну політику, та досвіду представників закордонної еліти, які турбувалися не про власне збагачення, а про майбутнє Батьківщини, і яким це вдалося втілити на практиці та назавжди вписати своє ім'я в історію.

4-11 лютого 1945 р. в Ялті відбулася конференція за участі Й. Сталіна, У. Черчілля, Ф.Д. Рузвельта. Ш. де Голль не був запрошеним на конференцію. Історики висувують різноманітні пояснення цьому факту. Зокрема, почесний професор університету Париж І Пантеон-Сорбонна Роберт Франк вважає, що Рузвельт перебував під впливом французів, які жили тоді у США. На той період Франція не мала такої ж потуги як СРСР, США та Велика Британія. У сприйнятті американського президента Ш. де Голль прагнув відігравати роль Жанни д'Арк для збільшення ролі та ваги Франції, а на думку американських істориків, він був певним авторитарним диктатором для Ф.Д. Рузвельта [1].

Професор новітньої історії університету Париж-VII, Анні Лакруа-Різ вважає, що ворожнеча між Ф.Д. Рузвельтом і Ш. де Голлем витлумачується американською дипломатичною стратегією: США планували нав'язати Франції, як і переможеним у майбутньому країнам, статус протекторату, який скасував би весь суверенітет [1].

Водночас Франція отримала підтримку Великої Британії. Зокрема, напередодні Ялти державний секретар Едвард Рейлі Штетлініус написав, що у наших (британських) інтересах допомогти Франції відновити колишню позицію у справах світу ... і наш уряд, безсумнівно, отримає більше від ставлення до Франції, враховуючи її потенційну потугу і вплив, а не її сучасний розклад сил [1].

У. Черчілль, якого безсумнівно непокоїла перспектива опинитися в Європі на самоті проти СРСР, рішуче відстоював інтереси Франції разом зі своїм міністром закордонних справ Е. Іденом.

Цікавою є характеристика Ялтинської конференції Р. Арона, яка є, згідно нього, для французів «міфом первісного гріха» через те, що конференція освячує поділ Європи і залишення Східної Європи Радянському Союзові. Цей «міф про Ялту» впливає з підходу генерала Ш. де Голля, який образився, що Францію не запросили на конференцію, він турбувався про майбутній вплив Франції в Європі та світі. Цей підхід зустрічається, зокрема, у книзі А. Конте «Ялта або спільний світ», опублікованій у 1964 р. [2].

Втім, незважаючи на відсутність Ш. де Голля, Франція отримала в Ялті все, на що вона могла сподіватися: статус постійного члена майбутньої Ради безпеки ООН, окупаційну зону в Німеччині, місце в Об'єднаній контрольній раді Німеччини.

З 25 квітня по 26 червня 1945 р. у Сан-Франциско відбулася міжнародна конференція із заснування Організації Об'єднаних Націй. Франція зайняла ризиковану для свого статусу позицію, відмовившись бути запрошуючою стороною. Таким чином, чотири країни: Велика Британія, Китай, СРСР та США запрошували інші країни на захід. У конференції брали участь 50 країн. Втім, французька делегація виявилася однією з найактивніших, зокрема й у пропозиції поправок.

Участь Франції у заснуванні ООН, отриманні статусу постійного члена Ради безпеки ООН та права вето було суттєвою складовою зовнішньополітичної стратегії Франції.

Для післявоєнної Франції на порядку денному стояла нагальність повернення статусу великої держави. Отже, для Ш. де Голля це було першочерговим завданням. Неабияку значущість для представників Франції мало обстоювання статусу французької мови як робочої мови ООН. Французька мова – традиційна мова дипломатичного спілкування, почала втрачати свій престиж ще 1940 р. разом із блискавичним захопленням Франції гітлерівською Німеччиною. Для англо-саксонського світу використання англійської мови як єдиної мови майбутньої ООН було цілком прийнятним варіантом. У цьому питанні Франція знайшла підтримку СРСР, Канади, Чилі, Венесуели та Перу. СРСР запропонував 5 офіційних мов ООН. Французька отримала статус робочої мови.

26 червня 1945 р. було підписано Устав ООН, що знаменувало кінець конференції у Сан-Франциско. Тимчасовий уряд Франції на чолі з Ш. де Голлем та міністром закордонних справ Ж. Бідо ратифікував Устав.

Згідно аналізу французького науковця А. Гроссера, у цілому підсумок був сприятливим для Франції: через п'ять років після розгрому, через рік після звільнення, Франція стала однією з п'яти великих держав з правом вето в ООН [3, с. 62].

Франція є країною Західної Європи, колискою демократії, отже, на початку «холодної війни» між Заходом та Сходом вибір Франції обумовлювався й її історичною належністю до Заходу, ця країна була а-пріорі західною потугою. До того ж, у 1945-1946 рр. усвідомлення радянської загрози поряд із небезпекою гіпотетичного відродження німецької загрози з'являється у французьких політичних колах та в оточенні Ш. де Голля.

У 1944-1946 рр. у Франції триває Тимчасовий режим до прийняття нової конституції. Новий коаліційний Тимчасовий уряд було утворено 9 вересня 1944 р. Ш. де Голлем, який і мав значну владу.

20 січня 1946 р. Ш. де Голль подав у відставку через те, що не погоджувався на пропозицію соціалістів скоротити на 20% військові витрати. Головою уряду став соціаліст Ф. Гуен. У 1947 р. Ш. де Голль створив політичну партію «Об'єднання французького народу» та керував нею.

Четверта Республіка у Франції протривала з 1946 по 1958 рр. У 1946 р. проект Конституції було опрацьовано комісією Установчих зборів, та він обговорювався кілька місяців. Зрештою, 13 жовтня 1946 р. Конституцію було схвалено на референдумі.

Встановлювався парламентський режим, де двопалатний парламент, який складався з Національних зборів та Ради республіки, мав законодавчу владу. Комуни та департаменти обирали верхню палату – Раду республіки, яка рекомендувала поправки до законопроектів. Нижня палата – Національні збори, мала законодавчу владу. Всезагальні прямі вибори обирали Національні збори, які мали право затверджувати бюджет, оголошувати війну, заключати мир, висловлювати довіру та недовіру урядові.

Дві палати парламенту обирали президента, який мав переважно представницький статус. Призначення ним міністрів було можливим за умови попереднього схвалення Національними зборами. Втім, президент був головнокомандувачем армії та головував у Вищій Раді національної оборони.

У першій статті Конституції Францію було оголошено «неподільною, світською, демократичною та соціальною республікою». Виборчі права надавалися повнолітнім громадянам Франції обох статей. Права людини, закріплені у Декларації прав людини та громадянина 1789 р., підтверджувалися у Конституції 1946 р. До того ж, фіксувалися права на страйки та створення профспілок, рівноправність чоловіків та жінок. Гарантувалися певні права, такі як право на безкоштовну світську освіту, працю, матеріальне забезпечення, відпочинок. Різноманітні форми дискримінації було заборонено.

Серед основних політичних діячів Четвертої Республіки виокремлюються президенти Венсан Оріоль (1947-1954 рр.), Рене Коті (1954-1959 рр.), прем'єр-міністри Рене Плевен, Гі Молле, Антуан Піне, Робер Шуман.

Жорж-Огюстен Бідо, який отримав керівництво зовнішньою політикою у складі Тимчасового уряду Ш. де Голля з серпня 1944 р., також був прем'єр-міністром Франції з 23 червня по 28 листопада 1946 р. Маючи пріоритетом обстоювання національної незалежності він намагався провадити політику рівноваги відносно Заходу та Сходу. Втім, це ставало все більш та більш складним з огляду на посилення радянсько-американського суперництва. Партії коаліції уряду Франції хотіли забезпечити незмінність зовнішньої політики, проте постали перед проблемою розходжень щодо основних викликів зовнішньої політики, серед яких: відносини з СРСР, питання Німеччини, відносини з англо-саксонським світом.

Події у Франції у 1947 р. відбулися на тлі радикалізації міжнародної ситуації та початку справжньої «холодної війни». 1947 р. був одним з найважчих років у

новітній історії Франції. Деякі історики називають його «жахливим роком»; чи «роком усіх небезпек». Війна тільки що закінчилася, залишивши країну частково зруйнованою. Виробництво скорочувалося, грошей було мало. За один рік роздрібні ціни подвоїлися. Для того, щоб продовжувати працювати, державні підприємства значно збільшили свої ставки. Країна жила тільки за рахунок купівлі зернових і вугілля в США, використовуючи свої останні грошові резерви. Дефіцит торгового балансу подвоївся з 1945 по 1947 рр.

16 січня 1947 р. соціаліст Вінсент Оріоль був обраний Президентом Республіки. На початку 1947 р. політична система Франції базувалася на розподілі влади між трьома партіями: соціалістичною СФІО (SFIO, скорочення від франц. Section Française de l'Internationale Ouvrière — Французька секція робочого Інтернаціоналу), християнською МРП (скорочення від франц. Le Mouvement républicain populaire — Республіканський Народний Рух) та Комуністичною партією, які брали участь у владі.

Втім, у трипартійній системі виникли проблеми через різні погляди на зовнішньополітичну стратегію Франції. Прем'єр-міністр Поль Рамадє переконував уряд погодитися на план Маршалла, висував підтримку «доктрині Трумена», але міністри-комуністи були проти цього курсу. До того ж, різні погляди на вирішення соціально-економічних проблем поглибили протистояння.

Врешті, декрет усунув з уряду міністрів-комуністів, а парламент підтримав це більшістю. Конфлікт загострився. Віце-прем'єр уряду Четвертої республіки комуніст Моріс Торез оголосив, що на часі створення демократичного уряду, з провідною роллю робітничого класу.

У результаті страйки вибухнули в усій Франції, а економічна та соціальна ситуація ще більше погіршилася, розповсюджувалося насилля. Були атаковані телефонні станції на Монмартрі і Маркадеті в Парижі, а також у Безьє.

Каталізатором виступають певні історичні події 1947 р., які посилили наявні тенденції розподілу та протистояння Заходу та Сходу. 12 березня 1947 р. була оприлюднена президентом США Г. Труменом доктрина, спрямована на «стримування» СРСР у світі. У її розробці взяли участь Д. Кеннан, А. Даллес, Л. Хендерсон, Д. Ачесон. Доктрина допомоги країнам, яким загрожував комунізм з погляду Заходу, підтримка антикомуністичних режимів цілком вписувалася у логіку зринаючої «холодної війни». 10 березня – 24 квітня 1947 р. у Москві відбулася четверта сесія Ради міністрів закордонних справ. Представники Франції відчували погіршення відносин Заходу зі Сходом та його наслідки для Франції. Конференція була провальною. Французи відчували відсутність радянської підтримки у своїх вимогах щодо Саару. Отже, це підштовхувало Францію до взаємодії з англо-саксонськими союзниками у вирішенні німецького питання.

4 березня 1947 р. у Дюнкерку було підписано французько-британську угоду про союз і взаємодопомогу. Метою було опрацювання в рамках колективної

безпеки, на основі Статуту Організації Об'єднаних Націй, взаємних і спеціальних гарантій для запобігання відродженню небезпеки Німеччини за умови її можливого об'єднання під егідою СРСР. На момент підписання Договору міністри закордонних справ Франції та Великої Британії висловили бажання, щоб ця гарантія була затверджена шляхом укладання чотиристоронньої угоди з умовами і способами роззброєння і демілітаризації Німеччини [4]. Пакт вступив в дію 8 вересня 1947 р.

Втім, є підходи, згідно яких головною турботою країн Заходу була радянська загроза, а ця угода показала занепокоєння керманців Заходу небезпекою зі Сходу.

Французький дослідник Ф. Бозо зазначив, що більш, ніж «західний вибір» еволюція зовнішньої та внутрішньої політики Франції протягом 1947 р. показує усвідомлення невідворотного характеру протистояння блоків та неможливість для Франції уникнути цієї нової геополітичної реальності [5, с. 24].

Аналізуючи вибір Францією табору у «холодній війні» необхідно мати на увазі вплив США на Францію через певні обставини, серед яких неабияку значущість відіграла економічна ситуація в останній.

У післявоєнні роки важливим був чинник американської присутності у Франції та політика допомоги США Франції. Зокрема, більш ніж 2 млн. американських солдат знаходилися на території Франції до закінчення війни, деякі з них були там до середини 1947 р. США надавали Франції довготермінові позики. Голова Тимчасового уряду Французької Республіки Леон Блюм під час перемовин у Вашингтоні наголошував: «необхідно, щоб ви зрозуміли, що, якщо Франція не отримає фінансової та матеріальної допомоги від США, то вона внаслідок матеріального зубожіння та відчуваючи повну відсутність моральної підтримки опиниться у такому стані, відносно еволюції якого неможливо висловити втішні розумні прогнози» [6, с. 149].

Робер Шуман від Франції підписав Північноатлантичну угоду 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні. Таким чином розпочалася історія Франції в якості члена НАТО, який згодом став провадити «особливу» політику щодо НАТО, яку пересічні громадяни не зовсім розуміли; і до теперішнього часу деякі французи не в змозі відповісти на запитання: чи є Франція членом НАТО. На початковому етапі становлення Північноатлантичного альянсу певні французькі політики мали значні очікування зиску для Франції від членства у блоці. Наприклад, секретар виконавчої комісії партії радикалів Жан Кутар оголосив під час доповіді у листопаді 1949 р. на з'їзді партії у Тулузі: «Я стверджую, що цей пакт захищає не тільки Францію, він захищає також нашу Північну Африку!» [7, с. 175].

На тому ж заході партії радикалів доповідач з питання національної оборони Лоран-Ейнак підкреслював: «Чи можна уявити таку країну, як наша, автономною у військовому відношенні? Це неможливо економічно. Самостійні військово-повітряні сили потребують атомних бомб, ми їх не маємо! Звідси

впливає, що наші власні засоби повинні бути доповненими у рамках Брюссельської угоди та Атлантичного пакту технічною допомогою, без якої немислимою є військова коаліція» [7, с. 175]. Втім, згодом перебіг подій показав, що саме Франція є цілком здатною опанувати повний ядерний цикл та посісти місце третьої ядерної потуги світу.

Варто зазначити, що окремих політиків непокоїла гіпотетична можливість міжнародної напруги через підписання угоди Північноатлантичного альянсу. Зокрема, депутат МРП Буле заявив, що «система союзів вже призвела до двох війн. Я побоююсь, що ця угода знов призведе до нової війни. Атлантична угода вводить нас у замкнуте коло озброєного миру і знов викликає гонку озброєння... Якщо Атлантичну угоду буде ратифіковано, то знов поглибитися міжнародне напруження. І навпаки, якщо Франція відмовиться підписати її, народ зітхне з полегшенням та звільниться від занепокоєння» [7, с. 177]. Згідно оцінки вітчизняного дослідника О. Лозовицького Франція, вступивши до атлантичної спільноти, на тривалий час відмовилася від незалежного зовнішньополітичного курсу, йдучи у фарватері глобальної політики США. Ця орієнтація була зумовлена потребами повоєнної Франції в економічній підтримці та координації відносно протидії національно-визвольним рухам. О. Лозовицький вважає, що це призвело до втрати зовнішньополітичної самобутності, а згодом – до розміщення американських військ на території Франції. В період «холодної війни» подібні заходи містили військову небезпеку й значно погіршували взаємини з Радянським Союзом. Цьому також сприяла і беззастережна підтримка Францією нової республіканської адміністрації США на чолі з Д. Ейзенхауером, що взяла курс на створення блоків [8].

У Франції розроблялися плани створення європейських оборонних структур. Зокрема, прем'єр-міністр Рене Плевен 24 жовтня 1950 р., виступаючи перед парламентом Франції, запропонував план «європейської армії», у розробці якого взяв участь Жан Моне. Передбачалося, що невеликі національні підрозділи будуть об'єднуватися у великі змішані формування. Політичні інститути об'єднаної Європи будуть пов'язаними з європейською армією. Р. Плевен запланував створення Європейського оборонного співтовариства з об'єднаними збройними силами Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів та Люксембургу, з Радою міністрів, Асамблеєю та міністром оборони. Втім, Велика Британія піддала проект критиці [9].

Важливим для розуміння зовнішньополітичної стратегії Франції часів «холодної війни» є аналіз позиції Ш. де Голля, яка формувалася, між іншим, і в ті роки, коли він не був при владі.

Концепція військової політики генерала Ш. де Голля була послідовною доктриною, яка вже сформувалася в 1949-1955 рр. Ш. де Голль у 1951 р. представив свою політичну та військову концепції, якими він буде керуватися, отримавши владу. Однією з причин промов генерала було його бажання запобігти небезпеці американського військового усунення з Європи.

Згідно Ш. де Голля США були єдиною потугою, здатною захищати Європу, але європейські союзники повинні були зберігати свою незалежність і її основоположний елемент – національну оборону, втім беручи на себе відповідальність за спільну оборону. На його думку, ці принципи потрібно було застосувати до Атлантичного альянсу, тобто для захисту Європи потрібно було організуватися на основі національних держав, а не створювати армію без громадянства, тобто таку собі модель військового Вавилону.

Наріжним каменем була ідея, що Франція знову повинна стати першою військовою силою в Європі; було засуджено проєкт «Європейського оборонного співтовариства», який передбачав створення європейської армії під наднаціональним командуванням, армії, що підпорядковувалася вищому командуванню Альянсу. Те, чого генерал не сприймав у проєктах Європейського оборонного співтовариства, була роль, надана вищому командуванню НАТО, тобто, насправді, США. Отже, основні концепції генерала Ш. де Голля про національну оборону, стратегічне становище Франції та Європейське оборонне співтовариство були викладені в його промовах у 1951 р. [10].

Генерал Ш. де Голль у своїх геополітичних концепціях вважав за доцільне та корисне становлення Європи як окремої потуги. В умовах становлення біполярного ладу він прагнув до певного об'єднання європейських країн та їхньої незалежної позиції. Свідченням цього є його висловлювання, зокрема: «Підвести до політичного, економічного та стратегічного союзу держави, розташовані вздовж Рейну, біля Альп та Піренеїв. Перетворити цю організацію в одну з трьох світових потуг, та, якщо це колись знадобиться, в арбітра між двома таборами – радянським та англо-саксонським. Усе, що я робив та про що говорив з 1940 року, мало на меті підготувати втілення цього плану. Зараз, коли Франція знов стала на ноги, я повинен був постаратися втілити його в життя» [6, с. 143].

Специфікою поглядів Ш. де Голля було те, що він вважав, що Франція має стати керманічем табору західноєвропейських країн. Він наполягав на союзі з Англією та зробив нарис майбутнього економічного об'єднання. Згідно нього «Західна Європа має всі необхідні засоби, достатні для створення спільного економічного цілого. Голландія, Бельгія, Італія, Іберійський півострів, а також інші країни мають тенденцію до економічної та культурної співпраці з Францією та Англією» [6, с. 143].

Російський незалежний військовий політолог О. Сидоров вважає, що Франція після Другої світової війни намагалася не лише брати участь в інтеграції, а й визначати її спрямованість та ставити на службу національним інтересам. А метою найбільш поважних президентів Франції Ш. де Голля та Ф. Міттерана, які мали глобальний погляд на політику, було перетворення європейського угруповання на «трамплін» для посилення впливу Франції. Обидва в різних історичних умовах та з різними результатами спиралися на

французько-німецьку вісь. Отже, згідно О. Сидорова для післявоєнного керівництва Франції визначальним став європоцентричний підхід, який мав адаптивний характер. Серед об'єктивних характеристик цього підходу була зміна зовнішніх та внутрішніх умов, трансформація старих та формулювання нових цілей політики. А серед суб'єктивних – залежність від характеристик влади, тобто від лідера. О. Сидоров вважає, що спадкоємність зовнішньої політики Франції у європейських справах, переважання інтеграційних тенденцій пояснювалося особистими проєвропейськими установками Ж. Бідо та Р. Шумана, які у 1946-1954 рр. керували зовнішньою політикою Франції [11, с. 115-116].

9 травня 1950 р. вважається важливою датою для розбудови об'єднаної Європи. Міністр закордонних справ Франції Р. Шуман висунув ідею створення спільного ринку вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн. На порядку денному тоді стояла нагальність унеможливлення у майбутньому війн Франції з Німеччиною та досягнення стійкого миру між цими державами.

Меморандум Ж. Моне, генерального комісара Франції з питань планування був направлений 3 травня 1950 р. міністру закордонних справ Р. Шуману, цей документ став основою Декларації Шумана.

Окремими складовими були ідеї створення об'єднаної федеративної Європи заради розбудови миру. Ж. Моне наголошував, що варто послідовно створити між європейцями широкі зони спільних інтересів, які керуються за допомогою демократичних інститутів.

Економіка повинна була стати основою проєкту. Саме через розвиток економіки покращився б рівень життя населення європейських країн, що відповідало б національним інтересам держав. Для Франції було дуже важливим збереження національного суверенітету у царині національної безпеки, оборони, зовнішньої політики.

Передбачалося, що інтеграція у сфері економіки стала б осердям розбудови спільного європейського проєкту та пройшла б через певні стадії розвитку: зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; єдиний внутрішній ринок; економічний та валютний союз; політичний союз.

Для втілення проєктів необхідно було створити наддержавні, наднаціональні органи влади, які б діяли в інтересах усієї об'єднаної Європи, а не лише окремих її компонентів. Безперечно, на майбутнє поставало питання передачі традиційних прав наднаціональним структурам, які мали б функції публічної влади: законодавчої, виконавчої, судової. Безумовно, це могло б сприйматися як певна загроза національному суверенітету та ставити питання: в яких саме сферах національні держави будуть готовими передати повноваження у спільні інститути, а в яких – ні; а окремі політичні діячі мали б свої погляди з цього приводу.

Для втілення проекту в життя необхідно було розробити правову основу об'єднання, отже, створити систему європейського права та спільних інститутів, які провадили б політику у сфері європейської інтеграції та ухвалювали б рішення, які б виконувалися державами-членами об'єднання [12].

18 квітня 1951 р. Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург підписали Договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі, який містив преамбулу та сто статей. Після ратифікації всіма парламентами 26 липня 1952 р. договір вступив у силу.

Стаття перша цього Договору створювала Європейське співтовариство вугілля і сталі на основі «спільного ринку, спільних цілей та спільних інституцій». Договір було укладено на 50 років, тобто до 2002 р., це рік, який знаменував собою закінчення дії Договору та початок Європейського Союзу.

Допоки у світі формувалася біполярний лад та «холодна війна», на зовнішньополітичне позиціонування Франції впливав суттєвий чинник, а саме: колоніальна війна у В'єтнамі. Хоча генерал Ш. де Голль наголошував на потребі становлення Європи як третього незалежного центру сили, втім Франція отримувала значну допомогу США.

З другої половини XIX ст. В'єтнам перебував у складі колоніальної імперії Франції. 2 вересня 1945 р. відбулося проголошення незалежної Демократичної Республіки В'єтнам. У грудні 1946 р. Франція розпочала війну у В'єтнамі. За чотири роки – з 1950 по 1954 рр. Франція отримала військову допомогу від США на 3 млрд. дол. Тобто США фактично сплачували переважну більшість коштів на війну, за умов, коли у самій Франції війна проти В'єтнама була непопулярною. Поразки французів у битві при Дьєнб'єнфу 13 березня – 7 травня 1954 р. призвели до капітуляції Франції та підписання 21 липня 1954 р. Женевських угод. В'єтнам підлягав тимчасовому розподілу на дві частини по 17-й паралелі. В'єтнамська народна армія перегрупувалася на північ, а на півдні розміщувалися сили Французького Союзу.

Необхідно звернути увагу на наявність антиамериканських настроїв у Франції. Розглянемо підходи відомого польського дослідника Франції С. Паржимеса, який серед причин французького антиамериканізму виокремлює деякі історичні події, які передували «холодній війні» та мали місце під час «холодної війни». Зокрема, він наголошує, що Франція вже на початку XX ст. почала відчувати загрозу для свого позиціонування як великої держави через посилення ролі США у міжнародних подіях, між іншим президент США В. Вільсон на паризькій мирній конференції 1919 р. провадив активну діяльність. Далі, легковажність президента США Ф.Д. Рузвельта до проводиря Вільної Франції Ш. де Голля та відсутність американської згоди на його участь у конференціях Великої трійки у Ялті та Потсдамі у 1945 р. посилили антиамериканські настрої у Франції серед політичних еліт та суспільства. До того ж, у 1958 р. США не погодилися створити в НАТО американсько-британсько-французьке керівництво [13, с. 67].

Утворення біполярного ладу змушує Францію визначитися з табором. Втім, інші важливі міжнародні проблеми піддають випробуванню зовнішньополітичну стратегію Франції. Формування європейських структур та НАТО спричиняють питання національного суверенітету. Яким чином новоутворені колективні структури гіпотетично могли б його обмежити? Для Ш. де Голля незалежність та національні інтереси Франції завжди знаходилися на першому місці. Північноатлантичний альянс, в якому США були провідною потугою, самим своїм існуванням викликав бурхливі дискусії у Франції щодо відносин з цією організацією. Ці дискусії затягнулися на десятиріччя, і різні французькі політики і фахівці матимуть різні погляди. Зовнішньополітична стратегія Франції відносно НАТО залежатиме, у першу чергу, від рішень президента, особливо, коли на зміну Четвертій республіці прийде П'ята, за якої влада президента посилиться. До того ж, рух деколонізації спровокує значні зміни у французькій політиці. Деколонізація буде настільки визначальним чинником французької політики, що в результаті з війною в Алжирі призведе до закінчення існування Четвертої республіки з її парламентським режимом та встановленням П'ятої з міцною президентською владою.

Певним висновком може бути визнання факту, що зовнішньополітична стратегія Четвертої республіки зазначала невдачі, насамперед через деколонізаційний рух. Провал Четвертої республіки означав й провал її дипломатії.

Четверта республіка була доволі нестабільним утворенням, свідченням чому є той факт, що було змінено 25 кабінетів міністрів з 1946 по 1954 рр. У другій половині 50-х рр. ХХ ст. політична криза запанувала у Франції. Імперія розвалювалася.

Врешті, Конституція 1958 р. започатковувала П'яту республіку з широкими повноваженнями президента. Президентська республіка змінила режим парламентської республіки. Президент став незалежним від парламенту, згодом, з 1962 р. його обирають прямим голосуванням. Ш. де Голль став головою уряду й найбільш визначним та яскравим президентом Франції ХХ ст., аналіз феномену якого захоплює істориків усього світу й досі.

Недарма Конституція 1958 р. збільшила права колоній, надавши їм повноваження в усіх внутрішніх справах. Врегулювання відносин з колишніми колоніями було питанням закладення міцного фундаменту для зовнішньополітичної стратегії П'ятої республіки.

Таким чином, феномен швидкого відновлення потенціалу Франції після Другої світової війни, успішне ширення «голлізму» є вельми показовими прикладами суттєвого успіху французької дипломатії та ролі особистості в історії, яка здатна досягати неочікуваних результатів. Особа Ш. де Голля викликала та викликає зацікавленість істориків та політологів, які прагнуть зрозуміти, як йому вдавалося маневрувати на зовнішньополітичній арені таким чином, щоб з ним рахувалися лідери провідних держав світу.

Франція після Другої світової війни опинилася в дуже складному становищі, до того ж війна у В'єтнамі обтяжувала загальний стан. Втім, майстерна французька дипломатія та особисто Ш. де Голль наполегливо обстоювали статус великої держави для Франції. При створенні ООН Франція спромоглася стати постійним членом Ради безпеки ООН, отримати право вето та статус робочої мови для французької. Велика Британія поклала значні сподівання на гіпотетичну підтримку Франції, свідченням чому є британська позиція на Ялтинській конференції та підписання Дюнкеркської угоди у 1947 р. Потенціал Франції, незважаючи на її складне післявоєнне соціально-економічне становище, спонукав союзників до врахування позиції Франції на світовому просторі. Втім, з іншого боку, залежність Франції від допомоги, зокрема, плану Маршалла, робила неможливим відсторонення Франції від участі у геополітичному протистоянні, яке дало початок «холодній війні» та спонукало Францію визначитись з вибором.

Аналіз політики Франції періоду «холодної війни» у черговий раз підкреслив актуальність проблеми особистості в історії. Певні післявоєнні успіхи Франції відбулися саме завдяки діяльності генерала Ш. де Голля. Хоча у ХХ ст. поступово відбувався занепад престижу французької мови як мови дипломатії, маневрування Франції за умов становлення біполярного світу надали цій країні особливо унікальне місце у світовій політиці. З одного боку, відбувався розпад французької колоніальної імперії та концентрація французької зовнішньополітичної стратегії на розбудові суто європейських структур. З іншого боку, ознайомлення з розташуванням французьких заморських територій на світовій мапі, навіть після закінчення «холодної війни», ставить під питання зацікавленість Франції суто європейським простором та відсутність у цієї країни певних глобальних амбіцій.

Список використаних джерел та літератури

1. Février R. Churchill, Roosevelt et Staline à Yalta: mais où est donc de Gaulle? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nouvelobs.com/photo/20150716.OBS2679/churchill-roosevelt-et-staline-a-yalta-mais-ou-est-donc-de-gaulle.html>
2. Morand V. La guerre froide dans les manuels scolaires français des années soixante à nos jours: une recomposition douloureuse de l'histoire de l'Europe et du monde. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.openedition.org/trema/837>
3. Розанцева Н. Франция в ООН (1945-1950). – М.: Наука, 1984. – 223 с.
4. Communiqué des gouvernements français et britannique (Dunkerque, 4 mars 1947). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/026961fe-0d57-4314-a40a-a4ac066a1801/5d5a64ab-9c7c-4e19-b528-9e53f9ce937b/Resources#0d35387a-c5ae-4131-a861-4869fbde32a7_fr&overlay
5. Voza F. La politique étrangère de la France depuis 1945. – Paris: Flammarion, 2012. – 310 p.
6. Антюхина-Московченко В. Шарль де Голль и Советский Союз. – М.: Книга, 1990. – 288 с.
7. Молчанов Н. Внешняя политика Франции. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – 404 с.

8. Лозовицький О. Франко-американські взаємовідносини як системний подразник розвитку військово-політичної стратегії п'ятої республіки Франції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=30696
9. Орловський Р., Яковюк І. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. – 2017. – Вип. 139. – С. 264-277. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_28
10. Eshet A. Aspects stratégiques de la politique étrangère gaullienne. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.openedition.org/iheid/1992>
11. Сидоров А. Европейское строительство и Франция: личный фактор (от де Голля до Миттерана) // Современная Европа. – 2018. – № 3. – С. 115-124.
12. План Монне-Шумана 1950 р. та його основні положення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/ru/istoriya-gosudarstva-i-prava-zar-h-stran-shpargalk/3772-plan-monne-shumana-1950-r-ta-yogo-osnovn-polozhennya.html>
13. Parzymies S. Polityka zagraniczna Francji po zimnej wojnie. – Warszawa: Dialog, 2017. – 598 s.

References

1. Février, R. (2015) Churchill, Roosevelt et Staline à Yalta : mais où est donc de Gaulle ? [Online] L'OBS. 16 juillet. Available from: <https://www.nouvelobs.com/photo/20150716.OBS2679/churchill-roosevelt-et-staline-a-yalta-mais-ou-est-donc-de-gaulle.html> [Accessed: 22nd May 2019]. [In French].
2. Morand, B. (2008) La guerre froide dans les manuels scolaires français des années soixante à nos jours : une recomposition douloureuse de l'histoire de l'Europe et du monde. [Online] Tréma 29. p. 49-62. Available from: <https://journals.openedition.org/trema/837> [Accessed: 30th April 2019]. [In French].
3. Rozantseva, N. (1984) *Frantsiya v OON (1945-1950)* [France at the UN (1945-1950)]. Moskva: Nauka. [In Russian].
4. CVCE (2013) Communiqué des gouvernements français et britannique (Dunkerque, 4 mars 1947) [Online] Available from: https://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/026961fe-0d57-4314-a40a-a4ac066a1801/5d5a64ab-9c7c-4e19-b528-9e53f9ce937b/Resourcess#0d35387a-c5ae-4131-a861-4869fbde32a7_fr&overlay [Accessed: 11th April 2019]. [In French].
5. Bozo, F. (2012). *La politique étrangère de la France depuis 1945*. Paris: Flammarion. [In French].
6. Antyukhina-Moskovchenko, V. (1990) *Sharl' de Goll' i Sovetskiy Soyuz* [Charles de Gaulle and the Soviet Union]. Moskva: Kniga. [In Russian].
7. Molchanov, N. (1959) *Vneshnyaya politika Frantsii* [French foreign policy]. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo politicheskoy literatury. [In Russian].
8. Lozovyts'kyu, O. (2013) Franko-amerykans'ki vzayemovidnosyny yak systemnyy podraznyk rozvytku viys'kovo-politychnoyi stratehiyi p'yatoyi respubliky Frantsiyi [Franco-American relations as a systemic stimulus for the development of the military-political strategy of the Fifth Republic of France]. [Online] Experts.in. Available from: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=30696 [Accessed: 22nd September 2019]. [In Ukrainian].
9. Orlovs'kyu, R. & Yakovyuk, I. (2017) Yevropeys'ke oboronne spivtovarystvo: vytyky stanovlennya intehratsiyi v oboronniy sferi [The European Defense Community: the origins of the integration of defense]. [Online] Problemy zakonnosti. Pp. 264-277. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_28 [Accessed: 30th May 2019]. [In Ukrainian].
10. Eshet, A. (1992) Aspects stratégiques de la politique étrangère gaullienne. [Online] Openedition. Pp. 75-84 Available from: <https://books.openedition.org/iheid/1992> [Accessed: 15th December 2019]. [In French].

11. Sidorov, A. (2018) Yevropeyskoye stroitel'stvo i Frantsiya: lichnostnyy faktor (ot de Gollya do Mitterana) [European construction and France: personality factor (from de Gaulle to Mitterrand)]. *Sovremennaya Yevropa* [Modern Europe], 3, 115-124. [In Russian].
12. Plan Monne-Shumana 1950 r. ta yoho osnovni polozhennya [Monne-Schumann plan of 1950 and its main provisions]. [Online] Studies. 2015. Available from: <http://studies.in.ua/ru/istoriya-gosudarstva-i-prava-zar-h-stran-shpargalk/3772-plan-monne-shumana-1950-r-ta-yogo-osnovn-polozhennya.html> [Accessed: 19th May 2019]. [In Ukrainian].
13. Parzymies, S. (2017) *Polityka zagraniczna Francji po zimnej wojnie*. Warszawa: Dialog. [In Polish].

Митрофанова О.А. Эволюция внешней и внутренней политики Франции (1946-1958 гг.).

Статья посвящена исследованию эволюции внешней и внутренней политики Франции в послевоенный период. Изучаются позиции лидеров ведущих государств во время Ялтинской конференции и ее последствия для Франции. Исследуется общая ситуация во Франции в послевоенное время и борьба различных политических сил. Раскрыто участие Франции в основании ООН, получении статуса постоянного члена Совета безопасности ООН и права вето. Выделяется концепция военной политики генерала Ш. де Голля, которая была последовательной доктриной и уже сформировалась в 1949-1955 гг. Анализируется Дюнкерское французско-британское соглашение о союзе и взаимопомощи от 4 марта 1947 г. Рассмотрены фактор американского присутствия во Франции и политика помощи США Франции. Проанализированы подходы французских политиков к подписанию Североатлантического договора. Исследован распад французской колониальной империи и концентрация ее внешнеполитической стратегии на развитии сугубо европейских структур.

Доказано, что потенциал Франции, несмотря на ее сложное послевоенное социально-экономическое положение, побудил союзников к учету ее позиции на мировом пространстве. Впрочем, с другой стороны, зависимость Франции от помощи, в частности, плана Маршалла, делала невозможным отстранение Франции от участия в геополитическом противостоянии, которое дало начало «холодной войне» и располагало ее определиться с выбором. Подытожено, что феномен быстрого восстановления потенциала Франции после Второй мировой войны, успешное распространение «голлизма» есть весьма показательными примерами существенного успеха французской дипломатии и роли личности в истории, которая способна достигать неожиданных результатов. Хотя в XX в. постепенно происходил упадок престижа французского языка как языка дипломатии, маневрирования Франции в условиях становления биполярного мира предоставили этой стране особенно уникальное место в мировой политике.

Ключевые слова: Франция, Ш. де Голль, Четвертая Республика, Ялтинская конференция, НАТО.

Mitrofanova O. The Evolution of France's Foreign and Domestic Policy (1946-1958).

The article is devoted to the study of the evolution of the foreign and domestic policies of France in the post-war period. The position of heads of leading states during the Yalta Conference and its implications for France are studied. The general situation in France in the post-war period and the struggle of various political forces are investigated. The participation of France in the founding of the UN, the status of a permanent member of the UN Security Council and the veto is disclosed. The concept of the military policy of General C. de Gaulle is highlighted, which was a consistent doctrine and was already formed in 1949-1955. The article analyzes the Dunkirk French-British agreement on alliance and mutual assistance of March 4, 1947. The factor of the American presence in France and the policy of US assistance to France are considered. The approaches of French politicians to the signing of the North Atlantic Treaty are analyzed. The collapse of the French colonial empire and the

concentration of its foreign policy strategy on the development of purely European structures are investigated.

It is proved that the potential of France, despite its difficult post-war socio-economic situation, prompted the Allies to take into account its position in world space. However, on the other hand, France's dependence on assistance, in particular, the Marshall Plan, made it impossible to exclude France from participating in the geopolitical confrontation, which gave rise to the Cold War and made clear its choice. It is summarized that the phenomenon of the rapid restoration of France's potential after the World War II, the successful spread of "gaullism" are very indicative examples of the significant success of French diplomacy and the role of the individual in history, which is capable of achieving unexpected results. Although in the twentieth century. the prestige of the French language as a language of diplomacy was gradually declining, the maneuvering of France in the setting up of a bipolar world provided this country with a particularly unique place in world politics.

Keywords: *France, C. de Gaulle, Fourth Republic, Yalta Conference, NATO.*